

ئەکادیمیای زمان

۱-۱

ریژمانی بنچینهیی کوردیی

دکتۆر کهمال میراودهلی

سەرەتایەک بۆ زمانناسیی ،
دەنگناسیی ، دەنگسازی ، وشەسازی ،
وشەناسیی ، رستەسازی

بەرگی یەکم

سەرەتایەک بۆ زمانناسیی و
زمانی کوردیی

ریژمانی بنچینهیی کوردیی

ئەمە کتیبیکە لە پینج بەرگدا دەربارەی زمان و ریژمانی کوردیی . بەشەکان یەک لە دواى یەک بە شیوەی [پی . دی . ئیف] تەنیا لە وتاریکورددا بلاو دەکەینەو . بۆ هەموو سائتەکان و کەسێک هەبە وەرپانگرت و سوودیان لێ وەرپانگرت ، بەر مەرجهی ئاماژە بە وتاریکورد وەک سەرچاوەی یەکمەیی باسەکان بکات .

وتاریکورد .

رێزمانی بنچینهیی کوردیی

سه‌ره‌تایه‌ک بۆ زمانناسیی ،
ده‌نگناسیی ، ده‌نگسازی ، وشه‌سازی ،
وشه‌ناسیی ، رسته‌سازی

به‌رگی یه‌که‌م

سه‌ره‌تایه‌ک بۆ زمانناسیی و
زمانی کوردیی

سه‌ره‌تای یه‌که‌م

(1)

به‌داخه‌وه تا ئیستا رێزمانیکی سیستماتیکی زمانه‌که‌مان نییه : واته رێزمانیک هه‌موو به‌ش و بواره‌کانی زمان (ده‌نگ ، فونیم ، مؤرفیم ، وشه ، پیریزه (گری) ، رسته ، مانا) وه‌ک هه‌موویه‌کی یه‌که‌تر ته‌واوکه‌ر سه‌رنج بدات. له‌م رۆژانه‌دا سه‌رنجی (رێزمانی ئاخواتنی کوردی) کۆری زانیاری کوردی هه‌فتاکانم دایه‌وه . دیاره‌ مرۆ ده‌بی پیزانی بۆ ئه‌رک و ره‌نج و ئامانجی بنیاتنه‌ری ئه‌و گرۆیه‌ دلسۆزه‌ هه‌بیت . له‌ سنووری توانستی خۆیان هه‌ولیان داوه‌ چه‌ند سه‌ره‌تایه‌کی گرنگ بۆ زمانه‌وانی و به‌تایه‌تی رێزمانی کوردیی دابمه‌زریتن. به‌لام به‌داخه‌وه که‌م (زانستی زمان) یان با بلین (زانستی زمان نۆده‌م) ی تیدایه . مامۆستای گه‌وره‌ مه‌سه‌ود محهمه‌د گومانی نییه‌ زمانزانیکی گه‌وره‌و بی هاوتایه ، به‌لام زمانناس نییه‌ به‌ مانا زانستییه‌که‌ی . ئه‌و به‌ شاره‌زایی سه‌لیقه‌یی و مه‌زنده‌ی خۆیی هه‌ولێ لیکدانه‌وه‌ی چه‌ند لایه‌ن و کیشه‌یه‌کی گرنگی زمانه‌که‌مان ده‌دات . باشرین کاری له‌م مه‌یدانه‌دا کتیبی : زاراه‌سازی پێوانه‌یه ، که

گهجنیهه کی لیکدانهوهی زمانه کهمانه . بهلام به پئی میتۆده دامهزراوه کانی زمانناسیی هاودهم ئەم کارهی نه کردوو . راستیی میتۆدی زانستیی له نووسینه کانییدا هه ر نییه .

زمانناسیی ته نیا له ئەنجامی زمانزانییهوه دروست ناییت به لکو له ئەنجامی لیکدانی ئەمه دا له گه ل لکه دامهزراوه کانی زانستی پيشکه و تووی زمان له جیهاندا له دهنگناسیی (فۆنۆلۆجی) و دهنگسازیی (فۆنۆمیکس) و وشه سازیی (مۆرفۆلۆجی) و وشه ناسیی (لینکسیکۆلۆجی) و رسته سازیی (سینتاکس، گرامه ر) و ماناسازیی (سیمانتیکس) و وشه کاری (پراگماتیکس) و ئینجا فهلسه فهی زمان ، خۆی پنده گه یه نیت .

رهنگه به لای زۆربهی خوینهرانی کورد ته نانه ت زمانناسانیشه وه ریزکردنی ئەم لکه زانستانه ی زمانناسیی به و شیوهی سه ره وه هیچ سه رنج رانه کیشیت و بایه خیکی بۆ دانه نیت. ئەمه ش به داخه وه کاره ساتی نه بوونی پاشخان و نه ریت و خولیاو روانگه و تیگه یشتن و بۆچوونی زانستیی له هه موو بواره کانی ژیان و ریکخستن و زانیی کورده وارییماندا نیشان ده دات. جارئ ده ی شانازیی بکه ین که زمانه کهمان ته وه نده ده وله مندو بنسازو جیگیره ، که زاراوه ی پر به پیستان بۆ هه موو ئەو بواره لیکجیایانه ی زانستی زمان به شیوه یه کی ئاوا خۆرسک و ره سه ن و له هه مان کاتدا کۆبه ندیی (سیستماکیکی) ، به ده سه وه ده دات که زۆر ورده کارانه تر له زمانانی تر جیاوازی نیوان لکه زانسته کانی زمانناسیی ده رده بریت . له به شی یه که می ئەم کتیبه دا پیناسه ی روونی هه ر یه ک له م زاراوانه ده که ین .

به لام ئەمه ته نیا سه ره تابه : سه ختیبه ئه رکه که له و میتۆده دایه که ئەم پۆلینکردنه ی به شه کانی زمان ده یکه ن به پنیوستیبه کی ناچاری . وه ک وتم زمانناسیی کوردیی ته نیا ئەو کاته ئەنجام ده دریت که بتوانین روانگه یه کی کۆبی (هه مووی ، هۆلیستیک) بۆ لیکدانه وه ی زمان ره چاوبکه ین که هه موو ئەم گۆشه نیگایانه بگریته خۆی . بیگومان ئەوه ره خنه یه کی ره وا نییه که بلین بۆچی (کۆری زانیاری) چه فتاکان ئەم کاره ی نه کردوو . زانسته کانی زمان هه میشه له گۆران و پيشکه وتندان ، ته وه ی ته مرۆ بۆ من هه یه بۆ ته وان نه لواوه . به لام هیشتا زمانناسیی نوئ له ته وروپادا میژوووه کی دوورو دریزیی هه یه وه هه ر له سه ره تاکانی سه ده ی بیسته وه پرسه کانی دهنگناسیی و مؤرفۆلۆجی و سینتاکس سه ریان هه لداوه . له بیسته کانه وه رېژمانی شیکردنه وه ی بنه سازیی (ستراکتوری) بنیاتنراو له سه ر تیۆریه کانی زمانناسی سوپسری 'فیردیناند دی سوسیه' Ferdinand de Saussure به شیوه یه کی سه رنجرākیش هاته ئاراهه . یه که مجار کتیبه که ی سوسیه [کۆرسیک له زمانه وانی گشتی] *Cours de linguistique générale* دوا ی مردنی خۆی له سالی ۱۹۱۶ دا بلآو کرایه و .

چۆمسیکی – ش کتیبه گرنگه کانی له سه ر زمان و سینتاکس له ۱۹۵۷ و ۱۹۶۵ دا بلآو کردنه وه .
(*Syntactic Structures* (1957), *Aspects of the Theory of Syntax* (1965)

له مه ش پتر ، رېژمانی کلاسیکیش زۆر به وردی پیناسه ی بۆ زۆر له و بابه تانه کردوو که لیژنه ی زمان وا دیاره به رامبه ریان داماون ، وه ک پیناسه ی وشه ، رسته ، ئاوه لئاو ، بریناو (راناو) ، ئاوه لئاو ... هتد . سهیره له و گروهی که سیک بییری نه کردۆته وه به دوا ی کتیبکی گرامه ری نموونه یی ئینگیزی زانکۆی ئۆکسفۆرد یان کامبریج بگه رین یان له ئینسکلۆپیدیایه کی ناوداری زماندا پیناسه ی نموونه یی بۆ ئەم زاراوانه بدۆزنه وه و ته وه نده نه که ونه گیزاوی بۆچوون و مه زنده ی جیاوه .

به‌لام بهر له گرتی پیناسهی زانستی ، که یه کجار گرنگه، بۆچوونی کویی بۆ زمان ده‌خوای ئه‌و که ره‌سه زمانه‌وانیانه‌شمان هه‌بن که بتوانین لکه زانستییه‌کانی زمانیان پێ دابمه‌زیتین: ئه‌مه گرتییکی باداوه‌یی سه‌خته: واته تا زانسته‌که‌ت نه‌بیت زاراوه‌کان دروست نابن و تا زاراوه‌کانیش دروست نه‌بن و جیگیر و جیگر نه‌بن ناتوانن و تاریکی ئه‌کادیمی زانستی بۆ هه‌ر یه‌ک له به‌شه‌کانی زمان دابمه‌زیت. زاراوه‌سازی کارییکی ره‌مه‌کی لامسه‌رلایی لابه‌لایی کهم و کورت و نیوه‌ناچل نییه. یان زاراوه‌ی ته‌واوت هه‌ن باسی زمانی پێ بکه‌یت یان نیتن. یان که ره‌سه‌ی ته‌واوت هه‌ن خانوو‌یه‌کیان پێ دروست بکه‌ی یان نیتن. ناتوانی که ره‌سه‌ت بۆ دیواریک هه‌بیت و بۆ دیواریکی تر نا، بۆ په‌نجه‌ره هه‌ت بیت بۆ ده‌رگا نا، بۆ سه‌کۆ هه‌ت بیت، بۆ بناغه نا. ناتوانین به‌ چهند زاراوه‌یه‌ک بۆ رێزمان. زمانناسیی کوردیی دابمه‌زیتین گه‌ر زاراوه‌ی پینوستمان بۆ هه‌موو لکه‌کانی تریش نه‌بن. ئه‌مه گه‌وره‌ترین گریه‌ند (ئیشکال) و بتوانی (ته‌حه‌ددای) و تارای زانستی کوردییه له هه‌موو بواریکدا: نه‌بوونی زاراوه‌سازی زانستی و بوونی ئاژاوه‌ی زاراوه‌سازی، وه‌رگرتنی ناشیانه‌و نارها و بیزه‌وقانه‌ی ده‌یان زاراوه‌ی زمانه‌کانی بیگانه هه‌ر که سه‌ بۆ خۆی و به‌ گوێره‌ی مه‌زنده‌ی خۆیی خۆی .

له لایه‌کی تریشه‌وه : رێزمان بۆ؟ بابه‌ته‌کانی زمانناسیی بۆ؟ من بۆ ره‌نج بده‌م و کاتیکی زۆر بیه‌خشم و ئه‌م کتیبه‌ یان کتیبه‌ به‌ره‌م بێنم گه‌ر خوێنه‌ری کورد هه‌ر نه‌توانیت، له به‌ر شیواوی زمانه‌که و قه‌له‌بالغی و ژاوه‌ژاوی زاراوه‌ی بیگانه، بیخوێنتیه‌وه؟ یان گه‌ر ناچار بوو ته‌نیا وه‌ک سه‌رچاوه‌یه‌ک بیخوێنتیه‌وه به‌لام هیچی لێ فیر نه‌بیت یان ته‌نیا بۆ تاقیکردنه‌وه‌ی قوتابخانه هه‌ندئ شتی لێ وه‌بگریت؟

ئه‌مه ئامانجی زمانناسیی و کتیبه‌ی رێزمان نییه. زمانناسیی ده‌بێ له پێش هه‌موو شتی‌کدا زمان لای خوێنه‌ر شیرین بکات، وای لێ بکات هه‌ستی سه‌رسامیی و شانازی به‌ جوانیی و دامه‌زراوه‌یی و به‌رفراوانی و به‌ره‌دستی و سانایی و شیرینی زمانه‌که‌ی لا دروست بیت و له‌لایه‌کی تریشه‌وه بۆ باشتکردنی زمانی ده‌ربهرین و نووسینی سوودی لێ ببینیت . زۆر بابه‌تی زمانه‌وانی پر له زاروه‌ی سه‌پرو پیکناکۆک نووسراون که سه‌رت سوڤ ده‌میتیت داخۆ مه‌به‌ست له نووسین و بلاوکردنه‌وه‌ی ئه‌م باسانه چیه‌ گه‌ر گه‌نجی کوردو خوێنده‌واری کورد نه‌کا به‌ شه‌یداو شاره‌زاو نووسه‌ریکی باشتی زمانه‌که‌ی ؟ یان سه‌ره‌تاو میتۆدی وه‌سفکردنی زانستانه‌ی زمان فیر نه‌که‌ن؟ ئه‌مه‌ش ئه‌رکیکه به‌ پرۆژه‌یه‌کی سیستیماتیکی ده‌کرئ نه‌ک به‌ باسی تاک و ته‌را هه‌رچه‌نده‌ باشیش بن .

به‌لام دیاره زمانناسیی بابه‌تیکی زانستییه که زاراوه و زمانی ئاخوتنی تایه‌تی خۆی هه‌یه. ئه‌مه حه‌تمه‌ن وای لێده‌کا بۆ خوێندنه‌وه‌ی ئاسایی ئاسان نه‌بیت و زیاتر وه‌ک بابه‌تی فیربوون و فیرکردن پیشکه‌ش بکریت. ئه‌و زمانه‌ی له فیلۆلۆجی ئینگلیزییدا به‌کاردی، زۆر جیایه له زمانی ئاسایی رۆژانه . هه‌روه‌ک جۆن زمانی ئینگلیزی بۆ پزیشکی، ئه‌ندازیاری، بایۆلۆجی، فیزیک و فه‌لسه‌فه، هتد جیایه. له کوردییدا ، یان هه‌موو ئاخوتنی زانستی ده‌کریته‌ زمانی حیکایه‌تی رۆژانه، یان پر ده‌کریت له زمان و زاراوه‌ی بیگانه که سیمای ستراکتوری زمانه‌که‌مان له بنه‌وه هه‌لده‌وه‌شیتیت و داده‌وه‌شیتیت . زمانناسیی پینوست به‌وه ده‌کا زاراوه‌سازی خۆی هه‌بیت. ئه‌مه‌ش چ وه‌ک ئه‌رک چ وه‌ک بلاوکردنه‌وه‌و سیستیماتیکی کردن و ناساندنیان و ئاساییکردنیان کاری ئه‌کادیمیای زانکۆکانه. زاراوه قورسه تایه‌تییه‌کانی لکه زانسته‌کان له‌وانه زمانناسیی به‌لای قوتایی و خوێنده‌واری ئینگلیزییه‌وه قورس و نااشنا نین، چونکه هه‌ر له منالییه‌وه، پێ به‌ پێ له قۆناغه‌کانی خوێندندا به‌و زاراوانه‌و پیناسه‌و نمونه‌کانیان له ژبانی رۆژانه‌ی خۆیدا، ئاشنا ده‌بیت، له زانکۆشدا به‌ شیوه‌یه‌کی سیستیماتیکی فیریان ده‌بیت. ئه‌مه‌ش جاریکی تر ده‌وری گرنگی ده‌زگای په‌روه‌رده‌یی و خوێندن و زانکۆو ستانداردکردنی زاراوه‌کان روون ده‌کاته‌وه.

به داخوه سی شتی ژیریاری و لۆجیکانه له وتاری کوردییدا و له نیویا ، وتاری زمانهوانیش ، بزرن .

۱. پریسنسیپ یان سهرتا زانستییه کان

۲. پرۆسه

۳. نامانج

پێویسته سهرتا و لۆجیکیی زانستی بۆ ههر کاریک دیاری بکهین بهر لهوهی دهست به کارهکه بکهین. به سادهیی و لۆجیکیی کۆژیری (کۆمن- سینس) نووسینی بابته له سهر زماناسیی پێویستی بهوه دهکا له زانستی زمان و پێشکهوتنهکانی له ئاستی جیهاندا شارهزا بین. گهر کۆری زانیاری کورد له پێناسهی زانستی زاراوهی (لینگویستیکس) هوه وهک له دهیان ئینسکلۆپیدیای کتیبی دنیا ههبووه ههیه، دهستیان پێکهدایه، دیاره به جۆریکی تر بۆ ئهرکهکهیان دهچوون. زماناسیی پرسی بیرورای تاکهکهسان نییه . زماناسیی تیگهپشتن و شارهزایی تهواو له یاسا زانستهکانی ههموو لکهکانی زمانه له فۆنۆلۆجی یهوه بۆ مۆرفۆلۆجی و سینتاکس و سیمانتیکس و شارهزایی تهواو له زمانهکهی خۆشت تا بتوانی به پیتی ئه و یاسایانه روالهت و دیاردهو کارکردنهکهی لیکبدهپهوه. تۆ ناتوانی تۆزیک له ههندی لایهنی ههر یهکی لهوانه شارهزا بیت و له لک و لایهنهکانی دی شارهزا نهبیت، وهک چۆن ناتوانی تۆزیک له سهیارهلیخوریین شاره زا ببت و سوکانیش به دهستهوه بگریته. دیاره من لیردها باس له رهوشیکی ئایدیالی دهکهم. ئه و رهوشه ئایدیاله دهبوو ههر نهیبته له ماوهی ۲۳ سالهیی دهسهلاتی کوردیدا له لایه ن زانکۆکان و دهزگای ئه کادیمی تایبته به زمان له کوردستان بهدی هاتبايه. واته وهک سهرتا بۆ نووسینی ریزمان یان ههر بابتهیکی تری زمان پێویست بهوه دهکات :

۱ . رهسن و میژووی ده رکهوتن و په رهسه نندی زمانه کهی خۆمان به شیوهیهکی زانستی و بهراوردکاری روون کهینهوه. (میتۆدی زمانهوانی میژوویی).

۲ . ریکهوتن له سهر زاراوهکان بۆ ههموو لکهکان ههیبته و فه رههنگیک یان چه ند فه رههنگیک بۆ زاراوهکان له بهر دهستدا بپته. ئه م کاره ته نیا به زمانزان ئه نجام نادرێ دهیبته زاراوه ساز شارهزاییهکی زانستی سهردهمی قوولی له و بابتهاندا ههیبته که ههول دهدا زاراوهیان بۆ دابریژته .

۳ . کۆمه لێ کتیبی ئه کادیمی سه رچاوهیی بنه رتهی له سه ر تیروانگه (تیۆری) و میژوو-و لکهکانی زماناسیی له لایه ن دهستهیهکی شارهزاوه وه ربگێردرین بۆ کوردیی وهک کتیبی سه رچاوهیی بۆ خویندکار له بهر دهستدا بن به تایبتهی ده رباره ی تیۆرییه دامه زراوه کانی زمان و زمانه وانیی پراتیکی.

۴ . ئه کادیمیایه کی راسته قینهی تایبتهی به پرسه کان و پێشخستنی زمان دابمه زرته.

۵ . زماناسی شارهزا دروست بکرین به ناردنی خویندکاران بۆ خویندنی دکتۆرا له به شی زمان له زانکۆ ناوداره کانی وهک ئۆکسفۆرد و کامبریج و ههر زانکۆیه کی دیکه ی دنیا که خویندنی پێشکه وتووی بابتهی زماناسیی پێشکه ش بکه ن .

به لām له ژیر سایه ی ده سه لاتیکیی به ربه ریی نانه ته وه یی و حیزبیکردن و بۆشکردنی زانکۆ و زانست ، ده بی چه ند سالی تریش چاوه روان بکه ین تا ئه م کارانه ده کرین ؟

(۳)

له وه تی مرۆف هه یه بیرکردنه وه له چیه تی و بنچینه و سروشتی زمان هه بووه . هه ندی بۆچوون وهک [بورجی بابل] و په رته وازه بوونی زمانه کان له وێوه، ده چپته خانه ی ئه فسانه (میتۆلۆجی) یه وه، به لām لیکۆلینه وهی زانستی زمانیش ، واته زماناسیی وهک هه ولێک بۆ تیگه پشتنی بنسازیی زمان وهک ده نگ و وشه و رسته، میژوویه کی دووری هه یه. راستیه که ی گهر بۆچوونی زانستی و خه می نه ته وه ییمان ده رباره ی زمان و نه ته وه و میژوو مان هه بایه ، ده بوو له پێش هه موو شتی کدایه شاره زا ییمان له و میژووه ی زمان ده رکهوتن و زمانووسین و بناغه سه ره تاییه گرنگه کانی دامه زرانندی زماناسیی له ناوچه که ی خۆمان هه بایه واته : ناوچه ی نیوان دوو رووباری دیجله و فورات ، که یۆنانیه کان به

ميزو پوتاميا ناويان بردووه . يه كه م به لگه ي زمانى نووسراو له جيهاندا كه به لگه ي بوونى بو . ۳۳۵۰ سال پيش زايين ده گه رپته وه له سهر خشت له بابل دوزاره وه ته وه ليستى كومه له ناويكه به زمانى سومه رى ، كه گه ر رسه نى كورد يي كونيش نه بيت له گه ل كورد ييدا وه ك زمان و له گه ل كوردستاندا وه ك ناوچه خزمايه تيبه كى نزيكيان هه يه . گه رچى زمانى ته كاد يي جى سومه رى گرته وه ، زمانى سومه رى وه ك زمانى تيگسته دينيه كان به كاريگه رى مايه وه و شابه شانى ته كاد يي ته رجه مه ده كراو فير ده كرا . ثم دوو زمانه له هه موو روويه كى ده نكسازى و وشه سازى و رسته سازى وه تيكه لاو بوون تا ته و راده يي زماناسه ته وروپاييه كان وه ك ديارده يه ك ناويان ناوه ناوچه ي زمانه ندى يان زمانتيكه لى . Sprachbund

گه ر بيينه سهر ريزمان ته و راستيه كى ميژوويي گرنگر بو ناسينى بنج و بناوانى زمانه كه مان له بهر ده ستدايه . ته وپش ده ركه وتنى يه كه م گرنگرين كتيبي ريزمانه له تراديشنى هينديدا . گه ر پيوهندي ئيمه به ميزو پوتاميا وه وه ك گه ل و كه لتووو جوگرافيايه ، پيوهندي ئيمه به هيندستانه وه وه ك گرؤى زمانه رسه نه كانى هيندو - ئيرانيي ئارييه . زمانى سانسكريتى زمانى كونى هاويه شى ته و گروه يه وه ك چون ته كاد يي و سومه رى تيكه لبوون تاوا سانسكريتى و زمانه كانى دواى ته و وه ك كوردى و فارسى و هيندى له ره گ و ريشه ي دينى فيدايى و ثاڤيستاييدا تيكه ل بوون و ريچكه ي به رسه ندى جياوازيان وه رگرت .

له سالى هه زاره ي يه كه مى پيش زاييندا گوراني به رچاو له زمانى سانسكريتيدا واى كرد دينياره كانى هيندى خه مى ته وه يان بيت تيگسته دينيه پيروزه كان گورانيان به سهردا بيت و بشوييندرين ، له بهر ته وه ده ستيان كرد به هه ولدان بو وه سفگردن و تومار كردنى سانسكريتى وه ك له تيگسته دينيه كانى فيديك Vedic دا . كه پيوهندييه كى نزيكى له گه ل ثاڤيستادا هه يه ، تومار كرابوون . ريچواله دينيه كان ته وه يان ده خواست تيگسته كان كت و متو بى گورپين بوتريته وه . بو داينكردنى ثم پيداويستيه تراديشنيكى ريزمان ده ركه وت . ناودارترين ريزماناس كه ته و تراديشنه ي كرده قوتابخانه يه كى ته و او ريزمانى سانسكريتى [پانينى] Pāṇini يه كه دوروبه رى ۵۰۰ سال پيش زايين ژياوه . ريزمانه كه ي پانينى فونولوژى و مورفولوژى و سينتاكس (رسته سازى) و ماناسازى (سيمانتيكس) ده گريته خوى . تا سه ده ي نوزده و به ولاوه هيج تراديشنيكى ريزمان له ته وروپادا نه يتوانيوه شان له شانى قوتابخانه ي گرامه رى ۲۵۰۰ سال كونى پانينى بدات . له به شيكى ترى ثم كتيبه دا زياتر باسى ميژووي زماناسى ده كه م . مه به ستم له ناوه يتانى له م پيشه كيه دا ته وه يه كه ته و گرامه رى پانينى و ريزمانه كانى ترى سانسكريتى هه ر له كونه وه تا ئيستا سه رچاويه كى گرنگى بنج و بناوانى زمانى كورد يي ئيمه شه چ وه ك ده نكسازى ، جيا كرده وه ي فونيمه كان ، چ وه ك بنه چه ي وشه كان (ئيتيمولوژى) و چ وه ك مورفولوژى و رسته سازى و مانا و تراديشنى تايينى .

به لام چه ند شاره زمان له زمانى سومه رى و سانسكريتيدا پيگه يان دووه ؟

چه ند زماناسى كورد شاره زاي پانينى و گرامه ره كانى زمانى سانسكريتيه كه هه ر له ناوه راستى سه ده ي نوزده مه وه له ته وروپا گرنگيان پيدراو چه ندين فره نك و كتيبي زانستى پر ورده كارى ده رباره ي زمان و ريزمانى سانسكريتى بلاو كرانه وه كه شاره زابوون لييان زه مينه و ئاسانكارويه كى گرنگى زماناسى به راورد بو زمانه كه مان داين ده كه ن ؟ له سايه ي زانكو بو شه كانمانه وه ، ره نكه هه ر كردنى ثم پرسيا ره وه ك شتيكى شيتانه بيته به رچاو .

له زمانى سانسكريتيه وه بو زمانى ئاويستا و به تايبه تى گاتاكان ؟ بو شاپى كه لتووورپى و كه لتووورپى خو به هيج زانين و به كه م زانين و سرينه وه ي خودو په رستنى بيگانه ، ده مارى عه قلى سياسى ده سولاتى به ربه رى نانه ته وه يي باشوور پيكدتيت . هه ر باسكردنى ئاويستاو زه رده شت به شتيكى ناموو سه ير ده زانريت . له كاتيكددا بوون به كويله بو فه تحولا گول و گلاوه كان و هه موو بيرو كه لتووورپى جه هاله تى داگير كه ران كراوه ته ئايدى لوجى باوى كومه لگاي به ميگه لكراو .

ئافیس‌تای کۆن، ئافیس‌تای گاتایی ، نزیکتیرینه له سانسکریتی و له‌مه‌وه له تیکسته‌کانی فیدیکای هیندی . کۆرابی یه‌ک هه‌یه که (گاتاکان) به‌ره‌می که‌سی زه‌رده‌شت خۆیه‌تی و به‌دایه‌لیکتی ره‌سه‌نی خۆی نووسراوه، که پشکنینیکی ورد ره‌نگه بیابته‌وه سه‌ر هه‌ورامی کۆن .

گاتاکان : وه‌ک فه‌لسه‌فه و ئایین ، وه‌ک زمان ، وه‌ک تیکستی نووسراو، وه‌ک گه‌نجینه‌ی زمان و وشه‌و فه‌ره‌نگ به‌شیکێ گرنگی میراتی نه‌ته‌وه‌یی و بنگه‌و بنجی پته‌وی زمانه‌که‌مانه .

تیکه‌لی بنچینه‌ی ئایینی و زمانیی ئافیس‌تایی و سانسکریتی شتیک نییه که تازه به‌ تازه دۆزرا‌بیته‌وه: هه‌ر له گه‌ل بایه‌خدانی ئه‌وروپایه‌کان له سه‌ده‌ی هه‌ژده‌وه به‌ زمانێ سانسکریتی وه‌ک بنچینه‌ی هه‌موو زمانه‌ هیندۆ-ئه‌روپایه‌کان، که‌م یان زۆر گرنگی‌شان به‌ تیکسه‌تکائی ئافیس‌تایی داوه و له روانگه‌ی زماناسیی میژووویی و به‌راورده‌وه ، له ده‌نگاسیی و ریزمان و ناوه‌روکی ئافیس‌تایان کۆلیتیه‌ته‌وه. ئیستا زۆر له‌و نووسراوانه وه‌ک کتییی فیرکاریی و به‌نامه‌ی خویندنیش له به‌رده‌ست دان و هه‌ر له ریگه‌ی ئینته‌رنیت و گه‌رانی گوگل- هه‌و به‌ ئاسانی ده‌ست ده‌که‌ون .

پنویسته ئه‌وانه بینه بناغه‌ی زماناسیی کوردیی نه‌ک چاویلکردن و به‌راوردکاری له‌گه‌ل ریزمانی عاره‌ییی . گه‌ر زانکۆکانی کوردستان ، نه‌وه‌یه‌کی نوییان پینگه‌یاندا‌یه که به‌لای که‌مه‌وه ئینگلیزیه‌کی باشیان بزانیابیه‌و میتۆدی زانستییان فیرکردبان و خولیا و ئامانجی گه‌ران و پشکنین و دیراسه‌ی زانستییان له لایان په‌ورده کردبا‌یه ، ئیستا دنیا‌ی تۆزینه‌وه‌ی زانستی کوردیی ئه‌وه‌نده بیابانیی و وه‌حشه‌تگه‌رانه نه‌ده‌بوو ..